

Příčiny krize sahají do minulosti

Jiří Pehe

Jako hlavní příčiny současné neutěšené politické situace jsou opakovaně uváděny nedostatek respektu pro právní stát a morálku během transformace hospodářství, arogance moci, hypertrofie bezduchého stranictví, personifikace politiky, nedostatek komunikace uvnitř politického systému a celkově špatná politická kultura. Občas se též hovoří o tom, že česká politická reprezentace nebyla dost razantní při potírání takzvaných starých struktur. Mnoho bylo řečeno i o tom, jak vývoj v naší zemi znamenal rozpad Občanského fóra v roce 1991.

Ve skutečnosti je třeba hledat kořeny naší současné krize již před rokem 1989. Komunistický systém v naší zemi fungoval - a skončil - jiným způsobem, než tomu bylo například v Polsku a Maďarsku. Zatímco polští i maďarští komunisté se byli schopni do určité míry legitimizovat ještě před pádem komunismu tím, že systém liberalizovali, čeští neostalinisté - dosazení k moci sovětskými tanky - tak neučinili. V morálně zdecimované české společnosti neexistoval ani dostatek tlaku, který by je k něčemu takovému nutil.

Na rozdíl od Polska a Maďarska byla v českých zemích bývalého Československa dočasně zdiskreditována jakákoli levice, tedy i ta demokratická. Neschopnost komunistické strany se transformovat v postkomunistickou sociální demokracii sice v dlouhodobém výhledu otevřela politický prostor pro tradiční sociální demokracii, ale též znamenala, že v naší zemi po několik let neexistovala koherentní a silná levicová opozice.

Volby v roce 1992 potvrdily příklon většiny občanů k těm stranám, které se deklarovaly jako pravcové. Tři z nich byly schopny vytvořit pevnou koalici, zatímco na levé straně politického spektra soupeřilo o vliv několik malých stran demokratické levice a nereformovaní komunisté. Mezi roky 1992 a 1996 se často hovořilo o tom, že takové rozložení politických sil v naší zemi je zárukou politické stability a spořádaného průběhu reform. Při pohledu zpět se ale spíše zdá, že dlouhodobá absence opozice měla devastující důsledky pro celý politický systém.

Tím, že koalice, která si říkala pravcová, byla schopna prosadit vše, s čím přišla, bez diskusí, zmizela určitá - pro mladou demokracii potřebná - forma kontroly a zpětná vazba. O důležitých věcech se příliš nediskutovalo, neboť koalice mohla své politické soupeře kdykoli převálcovat.

V rozvinutých demokraciích by něco tako-

vého nebylo velkým problémem, neboť v nich existuje celá řada dalších - institucionálních i mentálních - pojistek proti přílišnému vychýlení politické moci jedním směrem. V naší zemi takové pojistky neexistovaly. Těm, které by se mohly rychleji vytvářet při trochu větší benevolenci vládní moci (například občanská společnost nebo ombudsman), sebejistá moc nepřála.

Nejhorší dopady jednoznačné převahy jednoho politického tábora však byly mentální. To, že v Polsku i v Maďarsku držela opozice vládu pod neustálým tlakem, aby ji nakonec po volbách vystřídala, napomohlo ke zkvalitnění demokratické diskuse, komunikace a politické sebereflexe. V naší zemi jsme na jedné straně měli sebejistou koalici a na straně druhé nesourodou, místy hysterickou opozici. Politický diskurs byl založen na bouchání pěstí do stolu.

Tak se ovšem zákonitě stalo, že do politického myšlení a chování se zadními vrátky poměrně rychle vrátily některé rysy předlistopadové bolševické mentality, které ovlivnily jak koalici, tak opozici. Netolerantní mentalita tohoto typu se tradičně opírá o názor, že „my“ máme vždy pravdu, a tudíž, že kdo není s námi, je proti nám. Oponenti jsou jednou provždy oznámkováni jako přitroublí naivkové, jejichž hlavním záměrem je škodit historickému pochodu pravověrných. Není jim nutné naslouchat, je nutné je zadupat do země. K to-

muto vývoji napomohla i skutečnost, že ve volbách v roce 1992 byli z politické arény téměř zcela vymýceni bývalí disidenti - tedy těch několik desítek lidí, kteří s bolševickou mentalitou sváděli otevřený boj ještě před listopadem 1989.

Jestliže se dnes naše společnost nachází v horší situaci než některé jiné postkomunistické země, je tomu částečně proto, že se tento druh předlistopadového myšlení rozlezl zpět jako mor do celé společnosti. Nebo, lépe řečeno, tento druh myšlení se zatím nepodařilo z naší společnosti vymýt se stejnou mírou úspěchu, jako se to - díky existenci silné opozice proti vládám jakéhokoli politického zabarvení - podařilo zejména v Polsku.

Náš demokratický systém se zatím plně nerozvinul. Naše politika je i dnes do značné míry prozřána červem netolerantního bolševického myšlení. Demokracie není bezduché hašteření, v němž nikdo nikomu nenaslouchá, neboť všichni jsou přesvědčeni pouze o svých pravdách. Demokracie znamená především dialog, komunikaci, přesvědčování a toleranci. Současné politické změny bychom měli chápat jako výzvu především k usilování o takovou demokracii.

Jiří Pehe

Politolog a právník. Ředitel politického odboru prezidenta republiky.